

เหตุแห่งการสิ้นสุดของพรรคการเมือง
ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560

ฉัตรชัย ศรีเมืองกาญจนา
วิทยากรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน กล่าวคือ พรรคการเมืองจะนำเอาปัญหาหรือความต้องการของประชาชนมาแปลงเป็นนโยบายของพรรคและนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติเมื่อได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศ นอกจากนี้ พรรคการเมืองยังเป็นกลไกในการต่อรองให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยส่วนรวม เป็นเครื่องมือประกันสิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาคของประชาชนไม่ให้เกิดการปกครองที่เป็นเผด็จการ เป็นกลไกที่แก้ไขความขัดแย้งของบุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันโดยการกำหนดนโยบายตามแนวทางกว้าง ๆ เพื่อให้ประชาชนโดยส่วนรวมสามารถยอมรับได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการสร้างประสามติและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้การปฏิบัติตามประสามติเกิดผลเป็นจริงอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พรรคการเมืองยังมีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองขึ้นอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2561, น. 1)

กรณีพรรคการเมืองของประเทศไทย ถึงแม้พรรคการเมืองจะมีความสำคัญต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่หลังจากที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มีผลใช้บังคับ ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองที่ไม่สามารถดำเนินการได้ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดจนเป็นเหตุให้ต้องสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองเป็นจำนวนถึง 28 พรรค และศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองจำนวน 1 พรรค (ข้อมูล ณ วันที่ 18 มิถุนายน 2562) (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2562)

ตาราง พรรคการเมืองที่สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560

ลำดับที่	ชื่อพรรคการเมือง	วันที่รับจดทะเบียน	วันที่สิ้นสภาพ/ยุบพรรคการเมือง	เหตุแห่งการสิ้นสภาพ/ยุบพรรคการเมือง
1.	พรรคกิจสังคม	24 ก.ย. 25	19 ต.ค. 61	สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองตามมาตรา 91 วรรคหนึ่ง (7) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560
2.	พรรคมาตุภูมิ	3 พ.ย. 51	27 ธ.ค. 61	” ”

ลำดับที่	ชื่อพรรคการเมือง	วันที่รับ จดทะเบียน	วันที่สิ้นสภาพ/ ยุบพรรคการเมือง	เหตุแห่งการสิ้นสภาพ/ ยุบพรรคการเมือง
3.	พรรคประชากรชา	10 ม.ค. 49	22 ส.ค. 61	สิ้นสภาพความเป็น พรรคการเมือง ตามมาตรา 91 วรรคหนึ่ง (7) และวรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ. 2560
4.	พรรคพลังอุดร	28 ก.พ. 56	18 ก.ย. 61	” ”
5.	พรรคประชาสันติ	26 ม.ค. 52	25 ต.ค. 61	” ”
6.	พรรคอาสาสมัครไทย	4 ก.ย. 56	7 พ.ย. 61	” ”
7.	พรรคคนไทย	27 ธ.ค. 56	28 พ.ย. 61	” ”
8.	พรรคพลังพลเมือง	15 พ.ค. 57	27 ธ.ค. 61	” ”
9.	พรรคเสรีนิยม	8 ม.ค. 53	27 ธ.ค. 61	” ”
10.	พรรคพลังไทยเครือข่าย	3 ต. ค. 56	5 ก.พ. 62	” ”
11.	พรรครักษสันติ	21 เม.ย. 54	5 ก.พ. 62	” ”
12.	พรรคพลังเกษตรกรไทย	21 เม.ย. 57	5 มี.ค. 62	” ”
13.	พรรคเพื่อสันติ	18 ก.ค. 56	18 มิ.ย. 62	” ”
14.	พรรคคนธรรมดา แห่งประเทศไทย	5 มี.ค. 57	18 มิ.ย. 62	” ”
15.	พรรคสร้างไทย	2 มิ.ย. 54	22 เม.ย. 62	สิ้นสภาพความเป็น พรรคการเมือง ตามมาตรา 141 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยคำสั่ง หัวหน้าคณะรักษาความสงบ แห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมาย ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง (เพิ่มเติม) ลงวันที่ 14 ก.ย. 61 ประกอบ

ลำดับที่	ชื่อพรรคการเมือง	วันที่รับ จดทะเบียน	วันที่สิ้นสภาพ/ ยุบพรรคการเมือง	เหตุแห่งการสิ้นสภาพ/ ยุบพรรคการเมือง
				มาตรา 91 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ. 2560
16.	พรรคไทยมารัฐพัฒนา	6 ก.ย. 53	22 เม.ย. 62	” ”
17.	พรรคเอกราชไทย	19 พ.ค. 57	22 เม.ย. 62	” ”
18.	พรรคเพื่อนาคต	26 ก.ย. 56	22 เม.ย. 62	” ”
19.	พรรคธรรมมาภิบาลสังคม	29 ส.ค. 51	22 เม.ย. 62	” ”
20.	พรรคเงินเดือนประชาชน	25 ธ.ค. 56	22 เม.ย. 62	” ”
21.	พรรคเพื่อฟ้าดิน	5 เม.ย. 43	22 เม.ย. 62	” ”
22.	พรรครักประเทศไทย	18 ก.พ. 53	22 เม.ย. 62	” ”
23.	พรรคพลังเครือข่าย ประชาชน	11 ก.ค. 55	22 เม.ย. 62	” ”
24.	พรรคพลังประเทศไทย	31 ก.ค. 56	22 เม.ย. 62	” ”
25.	พรรครวมพลังไทย	11 ก.ย. 56	22 เม.ย. 62	” ”
26.	พรรคชาติไทยสามัคคี	11 ต.ค. 56	22 เม.ย. 62	” ”
27.	พรรคปฏิรูปไทย	25 ก.พ. 56	22 เม.ย. 62	” ”
28.	พรรคมหาประชาชน	6 พ.ค. 57	22 เม.ย. 62	” ”
29.	พรรคไทยรักษาชาติ	27 ก.ค. 52	7 มี.ค. 62	ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่ง ยุบพรรค ตามมาตรา 92 วรรคหนึ่ง (2) และวรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบ รัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ. 2560

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2562), ข้อมูลพรรคการเมืองที่ยังดำเนินการอยู่ ณ วันที่ 13 พฤษภาคม 2562. และประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้งในราชกิจจานุเบกษา

เหตุแห่งการสิ้นสุดของพรรคการเมือง

สำหรับเหตุแห่งการสิ้นสุดของพรรคการเมือง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มี 3 กรณี ได้แก่ 1) การสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง (ตามมาตรา 91) 2) ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมือง (ตามมาตรา 92) และ 3) มีการคว่ำรวมพรรคการเมือง (ตามหมวด 9 การคว่ำรวมพรรคการเมือง)

1. การสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง (ตามมาตรา 91)

พรรคการเมืองย่อมสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองเมื่อ

- 1) ไม่แก้ไขข้อบังคับให้ถูกต้องหรือครบถ้วนภายในระยะเวลาที่กำหนดตามมาตรา 17 วรรคสาม หรือไม่สามารถดำเนินการหาสมาชิกพรรคหรือจัดตั้งสาขาพรรคการเมือง ตามมาตรา 33 วรรคหนึ่ง (1) หรือ (2) ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด
- 2) ภายหลังจากที่ได้รับการจดทะเบียน พรรคการเมืองมีจำนวนสมาชิกเหลือไม่ถึงตามที่กำหนดในมาตรา 33 วรรคหนึ่ง (1) ติดต่อกันเกิน 90 วัน
- 3) ภายหลังจากที่ดำเนินการครบตามมาตรา 33 วรรคหนึ่ง (2) มีจำนวนสาขาพรรคการเมืองเหลือไม่ถึงภาคละ 1 สาขาเป็นระยะเวลาติดต่อกัน 1 ปี
- 4) ไม่มีการประชุมใหญ่พรรคการเมืองหรือไม่มีการดำเนินกิจกรรมใดทางการเมืองเป็นระยะเวลาติดต่อกัน 1 ปี โดยมีได้มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมาย
- 5) ไม่ส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งทั่วไป 2 ครั้ง ติดต่อกันหรือเป็นเวลา 8 ปีติดต่อกัน สุดแต่ระยะเวลาใดจะยาวกว่ากัน
- 6) มีหนี้สินล้นพ้นตัวตามกฎหมายว่าด้วยล้มละลาย
- 7) พรรคการเมืองเลิกตามข้อบังคับของพรรคการเมือง

การสิ้นสภาพของพรรคการเมืองตามมาตรา 91 เป็นอำนาจของนายทะเบียนพรรคการเมือง โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศการสิ้นสภาพของพรรคการเมืองนั้นในราชกิจจานุเบกษา และให้พรรคการเมืองนั้นสิ้นสภาพตั้งแต่วันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป ทั้งนี้ เพื่อเป็นการคุ้มครองสมาชิกที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้ถือว่าการสิ้นสภาพของพรรคการเมืองตามมาตรา 91 เป็นการ “ถูกยุบพรรคการเมือง” กล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่ถูกยุบพรรคการเมืองสามารถเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอื่นได้ภายใน 60 วัน นับแต่วันที่มิคำสั่งยุบพรรคการเมืองนั้น

2. ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมือง (ตามมาตรา 92)

เมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งมีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าพรรคการเมืองใดกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ ให้ยื่นศาลรัฐธรรมนูญเพื่อสั่งยุบพรรคการเมืองนั้น

- 1) กระทำการล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

2) กระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3) ดำเนินกิจการอันมีลักษณะเป็นการแสวงหากำไรมาแบ่งปันกัน

4) ยินยอมหรือกระทำการใดอันทำให้บุคคลอื่นซึ่งมิใช่สมาชิกกระทำการอันเป็นการควบคุมครอบงำ หรือชี้แนะ กิจกรรมของพรรคการเมืองในลักษณะที่ทำให้พรรคการเมืองหรือสมาชิกขาดความอิสระไม่ว่าโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม

5) ให้ เสนอให้ หรือสัญญาว่าจะให้เงินทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใด ไม่ว่าโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อมเพื่อจูงใจให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดสมัครเข้าเป็นสมาชิก ทั้งนี้ เว้นแต่สิทธิหรือประโยชน์ซึ่งบุคคลจะพึงได้รับในฐานะที่เป็นสมาชิก

6) จัดตั้งสาขาพรรคการเมืองและตัวแทนพรรคการเมืองประจำจังหวัดขึ้นนอกราชอาณาจักร

7) รับบริจาคจากผู้ใดเพื่อกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน

8) ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้ใดกระทำการอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือกระทำการอันเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ

9) เรียก รับ หรือยอมจะรับเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดจากผู้ใด เพื่อให้ผู้นั้นหรือบุคคลอื่นได้รับแต่งตั้ง หรือสัญญาว่าจะให้ได้รับแต่งตั้ง หรือเพราะเหตุที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือตำแหน่งใดในการบริหารราชการแผ่นดินหรือในหน่วยงานของรัฐ

10) รับบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใด โดยรู้หรือควรจะรู้ว่าได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่ามีแหล่งที่มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

11) รับบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดจาก

(1) บุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย

(2) นิติบุคคลตามกฎหมายต่างประเทศที่ประกอบธุรกิจหรือกิจการหรือจดทะเบียนสาขาอยู่ในหรือนอกราชอาณาจักร

(3) นิติบุคคลที่จดทะเบียนในราชอาณาจักรโดยมีบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยมีทุนหรือเป็นผู้ถือหุ้นเกินกว่าร้อยละ 49 ในกรณีที่เป็นบริษัทมหาชนจำกัดที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ให้พิจารณาตามที่ปรากฏในทะเบียนผู้ถือหุ้นของบริษัทดังกล่าว หุ้นที่ไม่ปรากฏชื่อผู้ถือหุ้นหรือถือโดยตัวแทนของบุคคลที่ไม่เปิดเผยชื่อ ให้ถือว่าเป็นหุ้นที่ถือโดยผู้ไม่มีสัญชาติไทย

(4) คณะบุคคล หรือนิติบุคคลที่ได้รับทุนหรือได้รับเงินอุดหนุนจากต่างประเทศซึ่งมีวัตถุประสงค์ดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ของบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทยหรือซึ่งมีผู้จัดการหรือกรรมการเป็นบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย

(5) บุคคล คณะบุคคล หรือนิติบุคคลที่ได้รับบริจาคเพื่อดำเนินกิจการของพรรคการเมืองหรือเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองจากบุคคล คณะบุคคล หรือนิติบุคคลตาม (1) (2) (3) หรือ (4)

(6) บุคคล คณะบุคคล หรือนิติบุคคลที่มีลักษณะทำนองเดียวกันกับ (1) (2) (3) (4) หรือ (5) ตามที่คณะกรรมการกำหนด

กรณีตาม (1)-(6) ไม่ใช่บังคับกับกรณีสมาชิกรับบริจาคเงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใด ดังกล่าวที่มีใช้เพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

12) แจ้งหรือกล่าวหาพรรคการเมืองหรือบุคคลใดว่ากระทำความผิดตามพระราชบัญญัติ ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ต่อคณะกรรมการการเลือกตั้งหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยรู้รู้ว่าเป็นความเท็จ

13) มีเหตุอันจะต้องยุบพรรคการเมืองตามที่มีกฎหมายกำหนด

เมื่อศาลรัฐธรรมนูญดำเนินการไต่สวนแล้ว มีหลักฐานอันควรเชื่อได้ว่าพรรคการเมืองได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตาม 1)-13) ให้ศาลรัฐธรรมนูญสั่ง “ยุบพรรคการเมือง” และเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้งของคณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองนั้น และเมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคการเมืองใดแล้ว ให้นายทะเบียนพรรคการเมืองประกาศคำสั่งยุบพรรคการเมืองนั้นในราชกิจจานุเบกษา

3. มีการควบรวมพรรคการเมือง (ตามหมวด 9 การควบรวมพรรคการเมือง)

การควบรวมพรรคการเมืองจะกระทำได้เฉพาะเป็นการรวมกันเพื่อจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองใหม่เท่านั้น โดยในระหว่างอายุของสภาผู้แทนราษฎร จะมีการควบรวมพรรคการเมืองที่มีสมาชิกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มิได้

ขั้นตอนการควบรวมพรรคการเมือง สรุปได้ดังนี้

1) พรรคการเมืองที่จะรวมกันเพื่อจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองใหม่ต้องขอความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของแต่ละพรรคการเมือง

2) เมื่อที่ประชุมใหญ่ของแต่ละพรรคการเมืองเห็นชอบให้รวมกันแล้ว ให้หัวหน้าพรรคการเมือง และกรรมการบริหารพรรคการเมืองจำนวนพรรคการเมืองละ 10 คน ประชุมร่วมกันเพื่อดำเนินการร่างข้อบังคับของพรรคการเมืองที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ จากนั้นจัดให้มีการประชุมร่วมกันระหว่างสมาชิกของทุกพรรคการเมืองที่จะรวมกันเพื่อประชุมตั้งพรรคการเมืองตามมาตรา 10 และดำเนินการขอจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองตามมาตรา 11 ส่วนการเรียกประชุมตั้งพรรคการเมืองต้องแจ้งให้สมาชิกของพรรคการเมืองที่จะรวมกันทราบก่อนวันประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน และให้ดำเนินการต่อไปตามบทบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560

3) เมื่อนายทะเบียนพรรคการเมืองรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมืองตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 แล้ว ให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีคำสั่งให้พรรคการเมืองเดิมที่รวมเข้ากันเป็นอันสิ้นสุดลง โดยให้สมาชิกพรรคการเมืองเดิมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองใหม่ที่จัดตั้งขึ้น และให้บรรดาทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิ และความรับผิดชอบของพรรคการเมืองเดิมโอนไปเป็นของพรรคการเมืองใหม่ตั้งแต่วันที่นายทะเบียนพรรคการเมืองรับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคการเมือง และให้นายทะเบียนพรรคการเมืองประกาศคำสั่ง “การสิ้นสุด” และการควบรวมพรรคการเมืองในราชกิจจานุเบกษา

สำหรับกรณีการสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองโดยการควมรวมพรรคการเมือง ตามหมวด 9 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 นั้น ปัจจุบันยังไม่เคยเกิดกรณีดังกล่าว

นอกจากนี้ ในวาระเริ่มแรกตามบทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) กำหนดให้พรรคการเมืองที่จัดตั้งหรือเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 และยังคงดำรงอยู่ในวันก่อนที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ใช้บังคับ ต้องดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ภายในกรอบระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนด หากพรรคการเมืองไม่ดำเนินการหรือดำเนินการไม่แล้วเสร็จภายในกรอบระยะเวลาก็เป็นเหตุแห่งการสิ้นสุดของพรรคการเมืองด้วยเช่นกัน

บทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 (มาตรา 141)

ในวาระเริ่มแรกกำหนดให้พรรคการเมืองต้องดำเนินการในเรื่องและภายในระยะเวลา ดังนี้

1) แจ้งการเปลี่ยนแปลงสมาชิกที่แตกต่างจากที่ปรากฏในทะเบียนสมาชิกพรรคการเมือง ให้นายทะเบียนพรรคการเมืองทราบภายใน 90 วัน นับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ

2) พรรคการเมืองใดที่ยังมีสมาชิกไม่ถึง 500 คน ต้องดำเนินการให้มีสมาชิกให้ครบ 500 คน ภายใน 180 วันนับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ

3) จัดให้มีทุนประเดิมจำนวน 1 ล้านบาท และแจ้งให้นายทะเบียนพรรคการเมืองทราบภายใน 180 วัน นับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ หากพรรคการเมืองมีเงินหรือทรัพย์สินอยู่แล้วจะกันเงินหรือทรัพย์สินที่มีอยู่แยกไว้เป็นทุนประเดิมก็ได้ แต่ต้องแจ้งให้นายทะเบียนทราบพร้อมด้วยหลักฐานการกันเงินภายในระยะเวลาดังกล่าว

4) จัดให้สมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่า 500 คน ชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองสำหรับปีที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับภายในเวลา 180 วันนับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ และให้พรรคการเมืองแจ้งให้คณะกรรมการการเลือกตั้งทราบพร้อมด้วยหลักฐานแสดงการชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองสำหรับปีที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับภายใน 15 วันนับแต่วันพ้นระยะเวลาชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองดังกล่าว สมาชิกที่ชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองดังกล่าว หากยังค้างค่าบำรุงพรรคการเมืองสำหรับปีก่อน ๆ อยู่เป็นจำนวนเท่าไร ให้เป็นอันพับไป

5) จัดให้สมาชิกชำระเงินค่าบำรุงพรรคการเมืองให้ได้จำนวนไม่น้อยกว่า 5,000 คน ภายใน 1 ปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ และให้ได้จำนวนไม่น้อยกว่า 10,000 คน ภายใน 4 ปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ เมื่อพ้นระยะเวลา 4 ปีดังกล่าวแล้ว ให้สมาชิกภาพของสมาชิกที่มีได้ชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองเป็นอันสิ้นสุดลง และให้นายทะเบียนสมาชิกแจ้งให้นายทะเบียนพรรคการเมืองทราบ ตามรายการและวิธีการที่นายทะเบียนพรรคการเมืองกำหนด

6) จัดให้มีการประชุมใหญ่เพื่อแก้ไขข้อบังคับและจัดทำคำประกาศอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคการเมืองและนโยบายของพรรคการเมืองให้ถูกต้องตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบ

รัฐธรรมนูญนี้ และเลือกหัวหน้าพรรคการเมือง เลขานุการพรรคการเมือง เทรียญฎิกรพรรคการเมือง นายทะเบียนสมาชิก และกรรมการบริหารอื่นของพรรคการเมือง ตามข้อบังคับของพรรคการเมืองที่แก้ไขใหม่ภายใน 180 วัน นับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ การประชุมใหญ่ดังกล่าวนอกจากต้องดำเนินการตามข้อบังคับของพรรคการเมืองที่ใช้บังคับอยู่แล้ว ต้องมีหัวหน้าสาขาพรรคการเมืองไม่น้อยกว่า 4 สาขา และมีสมาชิกของพรรคการเมืองซึ่งรวมกันแล้วมีจำนวนไม่น้อยกว่า 250 คน เข้าร่วมประชุมและมีสิทธิลงคะแนนเสียงในการแก้ไขข้อบังคับและเลือกหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคด้วย

7) จัดตั้งสาขาพรรคการเมือง และตัวแทนพรรคการเมืองประจำจังหวัดให้ครบถ้วนตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 พร้อมทั้งแจ้งรายการตามมาตรา 33 และมาตรา 35 ภายใน 180 วันนับแต่วันที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ใช้บังคับ ในกรณีที่ได้มีการจัดตั้งสาขาพรรคการเมืองโดยชอบตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 ให้ถือว่าเป็นการจัดตั้งตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้และให้ดำเนินการให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้ แล้วให้แจ้งเป็นหนังสือยืนยันให้นายทะเบียนทราบภายในระยะเวลาดังกล่าวด้วย

ระยะเวลาที่กำหนดให้พรรคการเมืองต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จตาม 1)-7) พรรคการเมืองอาจทำหนังสือขอขยายเวลาออกไปตามที่จำเป็นก็ได้ แต่เมื่อรวมแล้วต้องไม่เกิน 3 ปี นับแต่วันสิ้นกำหนดระยะเวลาเมื่อครบระยะเวลาตาม 1)-7) หรือครบระยะเวลาที่ได้รับการขยายแล้ว พรรคการเมืองโดยยังมีได้ดำเนินการให้แล้วเสร็จ ให้พรรคการเมืองนั้น “สิ้นสภาพ” ไป

คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) ลงวันที่ 14 กันยายน 2561

ในวาระเริ่มแรกกำหนดให้พรรคการเมืองต้องดำเนินการในเรื่องและภายในระยะเวลา ดังนี้

1) จัดให้มีทุนประเดิมจำนวน 1 ล้านบาท และแจ้งให้นายทะเบียนพรรคการเมืองทราบภายใน 180 วัน นับแต่วันที่คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) ลงวันที่ 14 กันยายน 2561 มีผลใช้บังคับ

2) จัดให้มีสมาชิกซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 จำนวนไม่น้อยกว่า 500 คนชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองสำหรับปี พ.ศ. 2561 ภายใน 180 วันนับแต่วันที่คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) ลงวันที่ 14 กันยายน 2561 มีผลใช้บังคับ และให้พรรคการเมืองแจ้งให้นายทะเบียนพรรคการเมืองทราบพร้อมด้วยหลักฐานแสดงการชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองภายใน 15 วันนับแต่วันพ้นระยะเวลาชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองดังกล่าว

3) จัดให้มีสมาชิกซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 24 ชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองให้ได้จำนวนไม่น้อยกว่า 5,000 คน ภายใน 1 ปีนับแต่วันที่คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) ลงวันที่

14 กันยายน 2561 มีผลใช้บังคับ และให้ได้จำนวนไม่น้อยกว่า 10,000 คนภายใน 4 ปีนับแต่วันที่คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับดังกล่าวมีผลใช้บังคับ และให้นายทะเบียนสมาชิกแจ้งให้นายทะเบียนพรรคการเมืองทราบ ตามรายการและวิธีการที่นายทะเบียนพรรคการเมืองกำหนด

ในกรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าพรรคการเมืองไม่สามารถดำเนินการตาม 1)-2) และมาตรา 141/1 (1) และ (2) ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด คณะกรรมการการเลือกตั้งอาจมีมติให้ขยายระยะเวลาดังกล่าวออกไปได้อีก 1 เท่าของระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแต่ละเรื่อง เมื่อครบระยะเวลาตาม 1)-2) หรือครบระยะเวลาตามมาตรา 141/1 วรรคสี่ หรือครบระยะเวลาที่คณะกรรมการมีมติให้ขยาย แล้วแต่กรณี ให้พรรคการเมืองที่ไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จ “**สิ้นสภาพลง**”

เมื่อพิจารณาข้อมูลพรรคการเมืองที่สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ประกอบกับคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) ลงวันที่ 14 กันยายน 2561 จำนวน 29 พรรค พบว่า ในจำนวนนี้มีถึง 14 พรรคที่สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองด้วยเหตุที่ไม่สามารถดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ และภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ตามมาตรา 141 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) ลงวันที่ 14 กันยายน 2561 เช่น การจัดให้มีทุนประเดิมจำนวน 1 ล้านบาท และแจ้งให้นายทะเบียนทราบภายใน 180 วัน หรือจัดให้มีสมาชิกซึ่งมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 จำนวนไม่น้อยกว่า 500 คน ชำระค่าบำรุงพรรคการเมืองสำหรับปี พ.ศ. 2561 ภายใน 180 วัน เป็นต้น มีจำนวน 14 พรรคการเมืองที่สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองด้วยเหตุพรรคการเมืองเลิกตามข้อบังคับของพรรคการเมืองตามมาตรา 91 วรรคหนึ่ง (7) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 และมีจำนวน 1 พรรคที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมืองด้วยเหตุกระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามมาตรา 92 (2) แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 อันมีผลทำให้คณะกรรมการบริหารพรรคถูกเพิกถอนสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าพรรคการเมืองที่สิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองดังกล่าวส่วนใหญ่จัดตั้งขึ้นมาได้เพียง 6-10 ปี เท่านั้น

ปัจจุบันถึงแม้ประเทศไทยจะมีพรรคการเมืองที่ยังดำเนินการอยู่มีจำนวนมากถึง 86 พรรค (ข้อมูล ณ วันที่ 18 มิถุนายน 2562) (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2562) แต่มีเพียงบางพรรคที่สามารถปรับตัวและดำเนินกิจกรรมทางการเมืองมาได้อย่างยาวนานจนพัฒนาเป็นสถาบันทางการเมือง ในขณะที่พรรคการเมืองส่วนใหญ่จัดตั้งขึ้นมาเพียงไม่นานก็เป็นอันเลิกหรือถูกยุบพรรคไปในเวลาอันสั้น สาเหตุหนึ่งอาจเนื่องมาจากกฎหมายพรรคการเมืองมีความเข้มงวดมากจนเกินไป ทั้งนี้ จากรายงานการศึกษา เรื่อง “การยุบพรรคการเมืองโดยองค์กรวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” ทำการศึกษาโดย **ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล** ได้ศึกษาเปรียบเทียบระบบกฎหมายของประเทศไทย สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สาธารณรัฐฝรั่งเศส สาธารณรัฐเกาหลีใต้ ราชอาณาจักรสเปน เครือรัฐออสเตรเลีย และสาธารณรัฐตุรกี พบว่า เหตุในการยุบ

พรรคการเมืองของประเทศไทยนั้นจะมีความแตกต่างกับประเทศอื่นในแง่ที่นำเหตุเล็กน้อยหรือเป็นเรื่องทางเทคนิค หรือการไม่ปฏิบัติตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดมาเป็นเหตุในการยุบพรรคการเมือง ซึ่งในต่างประเทศเหตุในการยุบพรรคการเมืองจะต้องเป็นเรื่องร้ายแรงที่กระทบต่อระบอบการปกครองภายในรัฐ หรือกระทบต่อความมั่นคง หรือเขตแดน หรืออธิปไตยภายในรัฐเท่านั้น อีกทั้งมติในการยุบพรรคการเมืองของต่างประเทศจะใช้มติพิเศษในการยุบพรรคการเมือง แต่ในประเทศไทยยังคงใช้มติเสียงข้างมากธรรมดาในการมีคำวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมือง นอกจากนี้ ผลของการยุบพรรคการเมืองของประเทศไทยมิได้ส่งผลกระทบต่อพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ยังกระทบไปถึงการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งหัวหน้าพรรค หรือกรรมการบริหารของพรรค ซึ่งแตกต่างไปจากผลของการยุบพรรคการเมืองในต่างประเทศที่จะเน้นลงโทษไปที่ตัวพรรคการเมือง และจากรายงานการศึกษา เรื่อง “กฎหมายพรรคการเมืองและผลกระทบต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของพรรคการเมืองในประเทศไทย” ทำการศึกษาโดย **พรณชญา ศิริวรรณบุศย์** พบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายพรรคการเมืองมาแล้วหลายฉบับ แต่ดูเหมือนว่ากฎหมายพรรคการเมืองไม่ได้นำมาซึ่งการพัฒนาพรรคการเมืองอย่างแท้จริง พรรคการเมืองในประเทศไทยหลายพรรคยังคงเกิดขึ้น และเลิกหรือถูกยุบพรรคไปในเวลาอันสั้น พรรคการเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้พัฒนาเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างแท้จริง สาเหตุอาจเนื่องมาจากข้อบัญญัติในกฎหมายพรรคการเมืองเป็นการควบคุมพรรคการเมืองมากเกินไป อาจทำให้พรรคการเมืองกลายเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ ไม่ใช่องค์กรอิสระที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ดี แม้กฎหมายพรรคการเมืองจะมีลักษณะเป็นการควบคุมและบังคับให้พรรคการเมืองต้องดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดตามกฎหมายมองว่าเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานของพรรคการเมือง แต่สำหรับประเทศไทยยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการมีกฎหมายพรรคการเมืองที่มีความเข้มงวดเพื่อเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมพรรคการเมืองที่ไม่มีความรับผิดชอบ หรือจัดตั้งขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ระยะสั้นบางประการต้องสิ้นสุดหรือถูกยุบไป แต่ในขณะเดียวกันความเข้มงวดของกฎหมายก็ส่งผลให้พรรคการเมืองบางพรรคที่มีความตั้งใจในการทำงานทางการเมืองแต่ต้องใช้เวลาในการพัฒนานั้นอาจถูกยุบเลิกไป อันเกิดจากความผิดพลาดบางประการที่ไม่ได้ตั้งใจ เช่น ตั้งสาขาพรรคไม่ได้ในระยะเวลาและตามจำนวนที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เป็นต้น การผ่อนคลายความเข้มงวดของกฎหมายจะช่วยทำให้พรรคการเมืองมีเสรีภาพในการดำเนินงานมากขึ้น และมีโอกาสที่จะพัฒนาเป็นพรรคการเมืองที่เข้มแข็งต่อไปในอนาคต (สุจิต บุญบงการ, 2548)

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองถือเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญ เนื่องจากพรรคการเมืองจะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน โดยจะนำเอาปัญหาหรือความต้องการของประชาชนมาแปลงเป็นนโยบายของพรรคและนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติ เมื่อได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศ กรณีพรรคการเมืองของประเทศไทยถึงแม้พรรคการเมืองจะมีความสำคัญต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่หลังจากที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มีผลใช้บังคับ ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองที่ไม่สามารถดำเนินการได้

ตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดจนเป็นเหตุให้ต้องสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองเป็นจำนวนมากถึง 26 พรรค และศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคการเมือง จำนวน 1 พรรค

สำหรับเหตุแห่งการสิ้นสุดของพรรคการเมือง ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 มี 3 กรณี คือ 1) การสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง (ตามมาตรา 91) 2) ศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรคการเมือง (ตามมาตรา 92) และ 3) มีการคว่ำรวมพรรคการเมือง (ตามหมวด 9 การคว่ำรวมพรรคการเมือง) นอกจากนี้ ในวาระเริ่มแรกตามบทเฉพาะกาลของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม) กำหนดให้พรรคการเมืองที่จัดตั้งหรือเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 และยังคงดำรงอยู่ในวันก่อนที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ใช้บังคับ ต้องดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ภายในกรอบระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนด หากพรรคการเมืองไม่ดำเนินการหรือดำเนินการไม่แล้วเสร็จภายในกรอบระยะเวลาก็เป็นเหตุแห่งการสิ้นสุดของพรรคการเมืองด้วยเช่นกัน

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 เป็นกฎหมายพรรคการเมืองฉบับที่ 7 ของประเทศไทย ซึ่งได้มีการปรับแก้ไขให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้กฎหมายพรรคการเมืองจะถูกมองว่าเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานของพรรคการเมืองเนื่องจากมีสภาพบังคับให้พรรคการเมืองต้องดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด หากพรรคการเมืองไม่ดำเนินการอาจส่งผลถึงขั้นสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองหรือถูกยุบพรรคการเมืองได้ แต่หากพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่งความเข้มงวดของกฎหมายพรรคการเมืองอาจเป็นสิ่งกระตุ้นให้พรรคการเมืองได้มีการปรับตัวและพัฒนาจนเป็นสถาบันทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- “คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ 13/2561 เรื่อง การดำเนินการตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง (เพิ่มเติม)” (14 กันยายน 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนพิเศษ 225 ง, น. 24.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง การยุบพรรคไทยรักษาชาติ” (1 เมษายน 2562). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 136 ตอนพิเศษ 80 ง, น. 25.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง การสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมืองของพรรคการเมืองที่จัดตั้งหรือเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560” (22 เมษายน 2562). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 136 ตอนที่ 53 ก, น. 1.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคเสรีนิยมสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (27 ธันวาคม 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 111 ก, น. 3.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคกิจสังคมสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (19 ตุลาคม 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 84 ก, น. 13.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคคนไทยสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (28 พฤศจิกายน 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 100 ก, น. 8.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคคนธรรมดาแห่งประเทศไทยสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (18 มิถุนายน 2562). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 136 ตอนที่ 77 ก, น. 4.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคประชากรชาติสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (22 สิงหาคม 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 63 ก, น. 16.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคประชาชนสันติสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (25 ตุลาคม 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 85 ก, น. 5.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคพลังไทยเครือข่ายสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (5 กุมภาพันธ์ 2562). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 136 ตอนที่ 15 ก, น. 13.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคพลังพลเมืองสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (27 ธันวาคม 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 111 ก, น. 5.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคพลังอุตรสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (18 กันยายน 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 72 ก, น. 5.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคเพื่อสันติสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (18 มิถุนายน 2562). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 136 ตอนที่ 77 ก, น. 3.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคมาตุภูมิสิ้นสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (27 ธันวาคม 2561). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 135 ตอนที่ 111 ก, น. 1.

- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรครักษ์สันติสันสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (5 กุมภาพันธ์ 2562). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 136 ตอนที่ 15 ก, น. 14.
- “ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่อง พรรคอาสาสมัครไทยสันสภาพความเป็นพรรคการเมือง” (7 พฤศจิกายน 2561). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 135 ตอนที่ 90 ก, น. 33.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2558). รายงานการศึกษาวิจัย เรื่องการยุบพรรคการเมืองโดยองค์กรวินิจฉัย **ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์. (2557). **กฎหมายพรรคการเมืองและผลกระทบต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของพรรคการเมืองในประเทศไทย**. สืบค้น 27 พฤษภาคม 2562 จาก <http://www.polsci-law.buu.ac.th/journal/document/6-1/3.pdf>
- “พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560” (7 ตุลาคม 2560). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 134 ตอนที่ 105 ก, น. 1-41.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2561). **คู่มือการปฏิบัติงานของพรรคการเมือง**. สืบค้น 3 พฤษภาคม 2561 จาก https://www.ect.go.th/ect_th/Ewt_w3c/ewt_dl_link.php?nid=3658
- _____. (2562). **ข้อมูลพรรคการเมืองที่ยังดำเนินการอยู่ ณ วันที่ 13 พฤษภาคม 2562**. สืบค้น 1 พฤษภาคม 2562 จาก https://www.ect.go.th/ect_th/download/article/article_20190515161738.pdf
- สุจิต บุญบงการ. (2548). **กฎหมายพรรคการเมือง : โอกาสและข้อจำกัดในการส่งเสริมและพัฒนาพรรคการเมือง**. สืบค้น 4 มิถุนายน 2562 จาก <http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=702>